

Zdroje I: Zaslouží si pomník?

Pro jednotlivé skupiny

Skupina I: Jan Štursa

Zdroje:

A) *Sochy mluví... medailon z výstavy X: Jan Štursa + Josef Mařatka*, ke zhlédnutí: https://www.youtube.com/watch?v=qMCLiI0VngU&ab_channel=Oblastn%C3%ADgalerieVysoc%C4%8DinyvJihlav%C4%9B (stačí do cca 1:50)

B) *Václav Vilém Štech: V zamlženém zrcadle. Praha 1969, s. 193*

Dnes, po letech, která změnila všechno kolem nás a posunula hodnocení, říkám si, že Jan Štursa byl patrně jediným géniem, jehož jsem potkal. Jenž rozmnožil svým přínosem úhrn, ráz a smysl naší tvorby. Byl široký, až příliš široký, nabitý životní elektřinou i poezií, smyslný i citový. Ke své pravé výši nemohl dospět, protože nesmyslný osud zbytečně srazil jeho ikarský rozlet. Hlučný, nezbedný umělec, až uličnický, představoval a obměňoval pranámět ženy a ženství, pokud je možno pochopit jej smyslem i intrem a vtělit v plastický počet života. Pomáhalo mu vzdělání přivezené z rodného města.

C) *Petr Wittlich: České sochařství 20. století, 1890–1945. Praha 1978, s. 96–97 (upraveno)*

První světová válka byla pro Štursu těžkým a zdrcujícím zážitkem. Zdá se dokonce, že podlomila jeho životní elán natolik, že se už nikdy zcela nevzchopil. (...) Bídu války poznal přímo na frontě v Haliči. Tam ho hluboce zasáhl zážitek smrti vojáka střeleného do hlavy, jehož obraz, zprvu zachycený v kresbě a v malém modelu, založil představu sochy *Raněného*. (...). Těžká psychická deprese, jíž nakonec podlehl i fyzicky, byla vyvolána válečným traumatem (...)

D) *Tomáš Šenkýř: Život a dílo sochaře Jana Štursy. Bakalářská diplomová práce, PdF JČU, 2021, s. 18–19 (upraveno)*

Druhého května roku 1925 zemřel ve Všeobecné nemocnici v Praze Jan Štursa. U tehdejšího okresního soudu na Královských Vinohradech byla projednávána jeho pozůstalost a spisy z tohoto jednání jsou dnes založeny v Archivu hlavního města Prahy. Jsou cenným svědectvím zejména o posledním období Štursova života, o jeho posledních dokončených i nedokončených dílech, o technických okolnostech jejich vzniku a motivacích, které k jejich vytvoření vedly. (...) Postavení profesora Akademie výtvarných umění, počet objednávek i stoupající honoráře, vedly nejen k umírnění umělcova výrazu, potlačení smyslnosti jeho děl a k většímu důrazu na oficiální vyznění tvorby, ale zajistily Štursovi též výsadní postavení v mnohém analogickém postavení J. V. Myslbeka na počátku století, tedy době, kdy Štursa byl jeho v mnohém neposlušným žákem. Mnohem méně vypovídají spisy o posledních dnech Štursy, jako člověka. O náhlých návalech energie střídaných záhy depresemi, jež byly patrně příčinou jeho sebevraždy. Jen velmi letmo a jaksí retrospektivně nám dovolují nahlédnout do jeho rodinného života i když právě potřeba pojistit se pro případ smrti, projevující se u Štursy nebývale vysokým počtem posledních vůlí, dovoluje nám poněkud osvětlit jeho vztah k matce, manželce i vzájemný poměr obou žen.

E) *Jiří Šebek: Jan Štursa: Svědectví současníků a dopisy. Praha 1962, s. 97 a s. 140–146 (upraveno)*

E. 1: Vzpomínky boxera Willyho Hofreitera, který stál roku 1919 Štursovy modelem ke slavné soše *Raněný*:

Náš pracovní den začínal každé ráno v devět hodin. Kdo přišel první, vařil černou kávu, mistr se zatím převlékl do pracovního, já připravil vše v ateliéru a po kávě jsme začali pracovat. (...) Stávalo se mi, že jsem prohodil občas poznámku nebo se na něco zeptal, ale nedostalo se mi odpovědi. Byl tak zabrán do práce, že nic neslyšel a nikoho neviděl. (...) Ale na příklad, když modeloval nohy *Raněného*, přemýšlel nahlas: „*Udělám ty dlouhé svaly, jak jsou na tvých nohách – a přitom mi po nich jezdil rukou a mačkal je do hloubky.*“ (...) Měl též dny, kdy byl zádumčivý, melancholický, častokrát nespokojený se svou prací. Někdy slavnostně prohlašoval: „*Sígře, když jsem byl v Paříži v Louvru a viděl jsem tam Michelangelovy sochy, říkal jsem si v duchu – co ty, chudáčku, na tom světě chceš ještě dělat?*“ (...) Jednoho dne jsem překvapil Štursu sdělením, že se mi nabízí výhodné místo cvičitele v Německu. Žádal jsem jej, zda by mě propustil a našel si jiný model. Štursa na to odpověděl: „*Ty chytřej z fary! To chceš nyní, když jsem si na tebe zvykl a Raněného mám podle tvých proporcí téměř hotového, abych tě pustil?*“ (...) Byly též dny, kdy nechtěl nikoho ani vidět. V takovém zvláštním dušením rozpoložením říkával: „*Sígře, každá ženská je neřád, některá větší, jiná menší, ale neřád je každá. Jen naše mámy jsou dobré, protože jsou z jiného pokolení.*“

E. 2: Vzpomínky Václava Viléma Štecha:

Žil ve svém zvláštním světě uprostřed svých soch, zvláštního národa svých pomocníků a žáků, které všechny jeho osoba spojovala a okouzlovala. Všichni jsme jej milovali, upřímně a lidsky, a obdivovali jsme bohatství ducha, nekonečnou vnímavost a pružnost jeho talentu, hloubku jeho názorů. Jeho impulsivnost ho hnala do extrémů. Jednou byl vášnivým nacionalistou a jindy přepadala jej skepse nebo úplná negace, ale byl moudrý, jakmile šlo o umění. Člověk tak uctivý a skromný dovedl uhoditi na stůl a hoditi váhu sebe celého, jakmile někdo poškozoval nebo zrazoval umění. Pak byl zlý a útočil.

Skupina II: Karl Hans Strobl

Zdroje:

A) Josef Mühlberger: *Dějiny německé literatury v Čechách 1900–1939. Ústí nad Labem 2006 (německy 1981), s. 38–39 (upraveno)*

Pozornost věnoval Strobl, který se proslavil i za hranicemi regionu, ve svém rozsáhlém díle (téměř 80 svazků) také rodné Jihlavě – podobně jako mnoho jeho současníků tento autor vyprávěl a psal takřka neúnavně. V jeho trilogii *Kouzelné proutky (Wünschelruten)* se zase dostává ke slovu romantik rodného kraje, ale jinak než Hans Nikolas Krauss ve své chebské trilogii. Strobl svými romány postavil Jihlavě láskyplný pomník. Stroblové jsou v Jihlavě doloženi už ve čtrnáctém století. Původně tvořily obyvatelstvo tohoto německého jazykového ostrova horníci, později soukeníci. Meistersang ve Stroblových románech kvete a raší mnoha odnožemi. Jeden Stroblův dědeček byl čtverák a dovedný vypravěč, druhý až do konce života nosil cop a krátké kalhoty. Strýc Nessel byl posledním jihlavským katem. Jak dokáže Strobl popsat starou uličku – jako by vedla staletími!

B) Pavel Eisner: *Německá literatura na půdě Československé republiky. Od r. 1848 do našich dnů. In: Československá vlastivěda, díl VII, Písemnictví. Praha 1933, s. 358–359.*

Stroblůva produkce románů fantastických a zászvětních nese nesmazatelný cejch autora, jemuž se hmotařská primitivnost dere zpod všech škrabošek vypjaté a rádoby rafinované spirituálnosti; jsou to duchařské šibřinky pijáckého spolku, mnohomluvná plochost a žalostné siláctví čpící pivem; nejlepším dokladem je vychvalovaný román *Eleagabal Kuperus*, který na 800 stranách rozvaluje upachtěný vampyrismus a hošíkovskou mystagogii. Daleko lepší než tyto tvrdošíjné výpravy do oblastí, na něž Strobl nestačí ani formátem ani vnitřní kulturou, je jeho pokus o vystižení židovské duše v románu *Seide Borowitz*. (...) Pro český

svět nemá oči vůbec. Kde předvádí české muže, je to sběh, lump, kretén (...) jeho jeden mluvčí dělí český národ na podřadné jedince mongoloidní a na vyšší typ germanoidní.

C) Lukáš Motyčka: Předmluva: In: Karl Hans Strobl: Půlnoční povídky. Podivuhodné příběhy. Olomouc 2015, s. 7–13 (upraveno)

Dnešnímu českém čtenáři jméno Karl Hans Strobl pravděpodobně nic neřekne. Těch několik málo výjimek bude mít toto jméno jistě spojeno s bojovně nacionalistickou sudetoněmeckou literaturou. (...) Stroblův otec byl obchodník, předkové sedláci a řemeslníci. V rodné Jihlavě vystudoval gymnázium a v letech 1894–1899 studoval na pražské německé univerzitě práva. Už od studentských let se Strobl vymezoval vůči všemu českému. (...) Po první světové válce však u něj došlo k fatálnímu posunu v uměleckém vývoji, stával se z něj autor nacionalistický a poté nacistický. (...) Ale povídky, které budete číst, jsou zcela prosty pozdějšího nacistického nánosu a mají ještě lehkost a humor; jsou to malé literární klenoty (...) Mnohé z povídek přinášejí dobově typické náměty fantastické literatury, motivy ztráty lidské identity způsobené nekontrolovatelným technickým pokrokem, tematizují propasti lidské sexuality a otázku slučitelnosti etické a morální integrity s religiálními či politickými doktrínami. Nejen skutečnost, že je děj několika textů zasazen do prostředí českých zemí, ale i mnohé strukturní momenty jako např. typická česká pohádkovost některých pasáží či subversivní zobrazení ďábla, upomínající na českého čerta, poukazují na Stroblovu spjatost s kulturní tradicí jeho rodného kraje.

D) Peter Becher – Steffen Höhne – Jörg Krappmann – Manfred Weinberg: Kompendium německé literatury českých zemí. Praha 2022, s. 326, s. 379, s. 452, s. 471, s. 518 (upraveno)

Německy píšící autoři mj. tematizovali téma obce ohrožené čechizací. Šlo o snahy o jasné vytyčení národních hranice, což bylo v českých zemích v podstatě neproveditelné, protože národnostní situace se zde v důsledku dlouhé koexistence vyznačovala výrazným prolínáním jazyků a národností. To připouští i tak rezolutní německý nacionalista jako Karl Hans Strobl ve své knize *Tschechen* (Češi, 1920). (...) Také německy psaná literatura byla během druhé světové války jednak „zglajchšaltována“ a podřízena cenzuře, na druhou stranu ovšem patřily k nástrojům kulturní politiky knižní výstavy, cesty spisovatelů a udílení cen. V protektorátu a Sudetech pokračovala inflace literárních cen (...) Cena Petra Parlěře za rok 1943 byla udělena Karlu Hansi Stroblovi. (...). Zatímco Seznam škodlivé a nežádoucí literatury z 31. prosince 1938 zařadil na index např. knihy Maxe Broda či Franze Kafky (...), v *Seznamu básníků Východní marky, Sudet, Klajpedy a Gdaňsku za rok 1939* byl uveden mj. Karl Hans Strobl, který patřil ke gardě zahraniční německé literatury, kterou si nacisté vydržovali.

Skupina III: Otokar Březina

Zdroje:

A) Vladimír Papoušek a kol.: Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1924–1934. Praha 2014, s. 246–247 (upraveno)

Mé svědectví o Otokaru Březinovi (1931), v němž spisovatel a katolický kněz Jakub Deml přepsal a parafrázoval své rozhovory se zesnulým básníkem, mělo být sdělením Březinových názorů na různé oblasti společenského života. Deml, který byl Březinovi nablízku, chtěl podat pravdivý obraz o básníkovi. Jeho svědectví ovšem vyvolalo bouřlivou negativní reakci, neboť uctíváný a uznávaný básník zde dostal podobu upovídaného přizemního člověka, který hovoří o všem, bez detailní znalosti, s antisemitskou a protislovenskou rétorikou, propaguje druhořadé autory proti těm významným, přičemž hlavním kritériem je jejich náboženské

vyznání a to, zda svým dílem propagují katolicismus. Podle F. X. Šaldy se Demlův Březina podobá „svárlivému, žárlivému, hašteřivému okresnímu literátkovi nebo žurnalistovi. Není možno ani naznačit, do jakého bahna surovosti, štekání, kousavosti se propadá u Demla Březina. Nestojí před tebou jako velký básník na sklonku své dráhy (...) nýbrž jako trosečník, který prohrál svůj život a žárlí na šťastnější „soutěžníky.“ (Šaldův zápisník, 1931–1932). Kulturní svět se rozdělil na ty, kteří nevěřili v autenticitu Demlem zaznamenaných výroků a názorů Březinových (sem patřil i Šalda) a ty, kdo ji přijímali nebo k tomu měli blízko (namátkou spisovatelé z Vysočiny Josef Florian či Bohuslav Reynek).

B) Jakub Deml: Mé svědectví o Otokaru Březinovi. Olomouc 1994 (poprvé 1931), s. 229–230, s. 335–336, s. 422 (upraveno)

Ty hymny našemu novému státu zvolili velice nevhodně, je to plytké a všeobecné, neboť vody hučí, bory šumějí a květ se stkví, nejen v Čechách; také je v tom nesprávná čeština, bor šumí, ale bory šumějí, nemluvě o sloce druhé, kde je ten „vznik a zdar a vzdoru zmar“. Hymnou našeho nového státu rozhodně měl býti chorál *Svatý Václave*, hymna nejstarší, posvěcená věky, hluboká, takže každý v ní najde smysl, i ten, který si ji vykládá jinak, neboť je to píseň duchovní, a člověk, slyše ji, vidí korouhve, zástupy a vojska... A když už ne chorál svatováclavský, tedy aspoň *Kdož jste Boží bojovníci*, i tato hymna byla by dobrá (...). Ale to se udělalo kvůli Židům, u nás je všechno požidovštěno.

C) red.: Otokar Březina. Rudé právo, 13. září 1928, s. 1 (upraveno)

Plachý moravský učitel jaroměřický Otokar Březina unáší čtenáře do říše čisté duševnosti a nábožensko-filosofických pomyslů, dalekých dnešní době technického rozmachu a politicko-sociálních zápasů o hmotné štěstí států, národů a tříd. Mluví ze zkušenosti osamělého myslitele, jemuž fyzický život přináší jen pocity mdloby a halucinovaných vidění apokalyptických světů. (...) jeho básně získávají si slávu největšího českého umělce slova, ale s ní i pověřčivou úctu nábožensky naladěných lidí. (...). Ale Březina je pln lásky k slabým, k trpícím, k pracujícím.

D) Otokar Březina: Korespondence II (1909–1929). Brno 2004, s. 1512

Mezi nejznámější a nejrozsáhlejší dopisy patří ty, které Březina adresoval Anně Pammrové (1860–1945), svérázné spisovatelce, myslitelce a překladatelce. Šlo o celoživotní korespondenční vztah s pouhými třemi osobními letnými setkáními v závěru Březinova života. Pammrová žila nedaleko Žďárce na Tišnovsku; Březina s Demlem ji navštívili v létě 1927.

Jaroměřice nad Rokytnou 3. října 1927

Milý Váš dopis, živý a svěží, připomněl mi znovu sluneční den, kdy jsem Vás navštívil o letošních prázdninách ve Vaší samotě.

Jen smířený duch, spjatý s vyšším životem kosmu, silný, aby snesl trvalé mlčení a odloučení od marných lidských věcí, a tajemná Vaše jasnovidná citlivost pro život přírody a její ukrytou krásu ukázaly Vám tak podivuhodné místo pro stavbu Vašeho domu. V zjeveních a snech, jak vypravují legendy minulých věků, nalézali tak světcí místo svého přebývání, pahorky, na nichž budovány byly chrámy, prameny, u nichž nemocní a trpící nalézali uzdravení a útechy. Neboť ačkoliv celá země jest boží, jsou přece jen některá místa, kde duch člověka stává se volnějším a schopnějším díla a letu a kde jako by léčivé paprsky vyzařovaly ze hlubin země.

Čas mé návštěvy u Vás byl příliš krátký a ve spěchu a napětí vlastně jsme si nemohli mnoho říci, ale snad to nejhlubší zjevuje člověk člověku jen v mlčení. Vracím se k Vám tedy ve

svých myšlenkách, děkuji za sesterské Vaše přijetí a přeji Vám, abyste ještě dlouho mohla žít ve svém domě podle způsobu svého života, jak jste si jej zvolila a jak Vás udržuje dosud tak vzácně silnou, statečnou a svěží. (...) Kdybyste něco potřebovala na zimu, pište a zašlu obratem pošty. Oddané stisknutí ruky.

Skupina IV: Jakub Deml

A) Jakub Deml: Šlápěje, č. 24, říjen 1939, s. 129 ad. (upraveno)

V rodišti Václava Kosmáka potřebovali nový hlavní oltář, já tam byl administrátorem a přičinil jsem se o to, aby tam ta práce byla zadána sochaři Františku Bílkovi. Bílek nakreslil návrh: oltář, týž jaký je dnes od Bílka v Praze u Sv. Víta v katedrále (...) to všecko z bronzu a za cenu směšně nízkou. Brněnská konzistoř návrh Bílkův zamítla, při čemž jeden konzistorní prelát povýšenec zpupně prohodil, že by to strašilo děti. Hned na to dali tam udělat „renesanční“ dřevěný oltář od místního – stolaře, ten byl „slohově čistý“. A ta křížová cesta na Sv. Hostýně zadala se potom protestantu, ovšem slavnému! Architektu Jurkovičovi, asi Dušanu, to je něco jiné než hloupý český František, a jakýmsi lotrům, nějakým řezníkům a malířům, kteří si k tomu vzali barvy z vykřičených domů. To aby už čert vydržel, když se vidí, jací pitomci a darebáci vládou jmění katolické církve a národa.

B) Vladimír Papoušek a kol.: Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1924–1934. Praha 2014, s. 246–247. (upraveno)

Jakub Deml těžce nesl především zpochybňování sebe samotného jako básníka-tvůrce (...) Jaroslav Durych ho označil za autora nepůvodního, který „do ničeho hlouběji nepronikl.“ Také F. X. Šalda narážel na Demlovu údajnou nekulturnost poznámkou, že pochybuje, „že Deml přečetl v životě dvacet knih do konce“. A Šalda končí osobním útokem: „Přičítejte k tomu, že Demlovu nevědomost převyšuje jen jeho ješitnost přímo patologická – ten člověk je jeden jediný podebraný velenežit marnivosti – a pochopíte všechno.“

C) Jakub Deml: Mé svědectví o Otokaru Březinovi. Olomouc 1994 (poprvé 1931), s. 126–127.

Potom byla neděle, anebo byl nějaký svátek, pan Březina šel s rodinou Otcovou do Nové Říše na služby Boží. Ale ku podivu, tentokrát už jsem neviděl své osamocení od tohoto kraje a od těchto lidí, tentokrát právě naopak zároveň s Otokarem Březinou viděl jsme a cítil veliké katolické mysterium Obcování svatých. A nevím, bylo-li to tentokrát či jindy, velice mne osvětlilo a velice jsem si všiml toho, že Otokar Březina klečí vzadu v poslední lavici mezi „obyčejnými“ věřícími, neboť v mém rodišti a snad i jinde v téže době žádný pan učitel nešel by v kostele jinam než na kůr... A poněvadž Otokar Březina jest více než učitel tato jeho pokora mne oslnila a o jeho díle víc poučila než nejkritičtější rozbor nejkritičtějšího českého kritika. Česká kritika literární může promluvit o díle Otokara Březiny teprve tehdy, až bude odžidovštěna.

D) Stanislav Vodička: Básník Jakub Deml na Vysočině. Praha 2001, s. 29–33, s. 43, s. 65–66.

Vzpomínky knihvazače a spisovatele, od roku 1934 provozoval knihařskou dílnu v Tasově, mimo jiné pro Jakuba Demla, s nímž se tehdy často stýkal, jeden čas s ním i bydlel.

Málokterý umělec měl tolik osobních ctitelů jako on. Často přicházeli od vlaků ze Studence, z Budišova, z Velkého Meziříčí, ale také poutnický pěšky, aby ho pozdravili a podívali se po zahradě. Kolik to jen bylo mladých lidí, od studentů až po přerůzné profese, kteří přišli, rozpačitě pochodili po zahradě, jako by hledali ten tajemný zdroj poezie, a zase odešli plni pochopení, že se jim básník nemůže věnovat. (...) Na svých jarních vycházkách Deml na topoly nezapomínal. Sázal je všude, kde se dalo, i do míst, kde to bylo beznadějné. Jen málo

těch topolů se zachovalo. Lidé si své pozemky představovali jinak než básník. Když jsme došli nade všechny meze, tam vzhůru ke Lhotce, Deml nám vyprávěl, že právě tady se učil poznávat krajinu, ptáky, motýly, brouky i květiny (...). Stejně zvolna se procházel po své zahradě. Ne bez cíle, ale od místa k místu, a všude věděl, co tam zjara poroste. Sotva jsem někdy sešel z jeho stopy, tak mi říkal: „Tam mi nešlapte, tam poroste třezalka!“ A když jsem z varovaného místa odstoupil, tak to bylo stejné: „Tam porostó chrastavce.“ (...) Demlův život byl pro Tasováky nepochopitelný, a jestliže mu prokazovali úctu, byla to úcta ke knězi a ne k básníkovi. Ale ani ta úcta ke knězi nebyla valná. Vzpomínám si, že když jsem šel jednou do kostela, venku před kostelními dveřmi stálo několik věřících a radili mi takhle: „Nechod' tam, dneska má kázání Deml.“ Jak Jakub Deml kázal? Tak jak psal! Hlava nehlava. Aby se nekradlo ani skrze kravskou hubu, že to je stejně krádež, když někdo pase krávy na sousedově jatelině (...) Deml na proměny krajiny po zakládání JZD v 50. letech (vytrhávání osamocených stromů a keřů v polích, rozstřílení velkých balvanů) reagoval útočně. Vidím ho, jak jednou herecky naladil „potróblé“ obličej, široce roztáhl ústa se svěšeno bradou a řekl: „Né, to se musí vekátět, abe ani pták neměl kam sednót. Já mám na zahradě topoly. Sou tam pětadvacet let a a už si tam přiletí datel, už si tam přiletí žluva a už ladí a hvízdá (...) Nó, a vidíte, teď honijó mandelinku. Blbci! Dyby nevekátěli stromy a dyby nerozorali všechny meze, nemusili by se bát žádnýho brouka.“

Skupina V: Odbojář Josef Serinek a evangelíci na Vysočině

Zdroje:

A) „Cenu 1. června získal Josef Serinek.“ *L. Prokšová, Plzeňský deník, 2.7.2021*

https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/cenu-1-cervna-ziskal-josef-serinek-20210702.html

(kráceno)

Josef Serinek (1900-1974) se narodil se v Bolevci u Plzně. V době 1. světové války byl odveden, vzápětí dezertoval a zapojil se do skupin vojenských zběhů v pošumavských lesích. Ve třicátých letech pracoval na velkostatku v Bohách. Roku 1942 byl i se svou rodinou kvůli svému romskému původu deportován do tábora v Letech u Písku. Odtud se mu podařilo uprchnout. Jeho nejbližší příbuzní zahynuli buďto v Letech, nebo v Osvětimi, kam byli deportováni. Serinek se v okolí Nového Města na Moravě zapojil do protinacistického odboje. Vybudoval zde rozsáhlou síť spojek, získal řadu pomocníků, zorganizoval a vybudoval úkryty v lesích a u českých vlastenců na Českomoravské vrchovině. Věnoval se též výchově mladých Čechů, kteří se připojili k partyzánům, a učil je životu v ilegality. Významně se zasloužil o osvobození Bystřice nad Perštejnem.

„Život Josefa Serinka je příběhem člověka, který dosáhl všeobecného respektu a zapsal se do dějin Československa. Serinkův příběh ukazuje, že i ve zdánlivě bezvýchodných situacích je možné jednat čestně a aktivně se stavět proti zlu, jakkoli je člověk ve své povaze křehký a omylný,“ uvedl při předání ceny pro Josefa Serinka Robert Krumphanzl z nakladatelství Triáda, které vydalo Serinkovy paměti.

B) „Josef Serinek: statečný odbojář, který se ale u Přibyslavi mstil na nevinných.“ *J. Svatoš, Vysočina News, 8. 5. 2021*

<https://vysocina-news.cz/josef-serinek-statecny-odbojar-ktery-se-ale-u-pribyslavi-mstil-na-nevinnych/>

(kráceno)

Rušno u Přibyslavi

V říjnu 1944 se přes Německobrodsko přesouval prvorepublikový generál a čelný představitel Rady tří Vojtěch Luža. Se svým spolubojovníkem Josefem Korešem se 2. října 1944 zastavili ve vesničce Hřiště u Přibyslavi. Přítomnost dvou neznámých mužů tam však vzbudila pozornost, starosta obce Jaroslav Honza o jejich příchodu informoval přibyslavské četníky. Ti se vydali muže zkontrolovat. Sotva však vkročili do lokálu, začal po nich generál Luža pálit. On sám v přestřelce padl, poručík Koreš utrpěl zranění a po pár minutách spáchal sebevraždu. Totožnost obou mužů po pár dnech odhalilo gestapo.

Nespravedlivá msta

Josef Serinek dostal 20. října od štábu Rady tří pokyn, aby smrt obou vojáků pomstil. 26. října s deseti sovětskými partyzány uspořádal trestnou výpravu. Dobyli přibyslavskou četnickou stanici, všech pět přítomných četníků vyslechli, vynesli rozsudky smrti a následně je postříleli. Zemřeli čtyři z nich, jeden přežil jen díky tomu, že předstíral smrt. Ze čtyř mrtvých se zásahu proti Lužovi účastnili jen dva. Zásahu proti odbojářům v Hřištích velel četník Josef Navrátil. Ten však 26. října v Přibyslavi vůbec nebyl a pomsta mu tak unikla.

C) *Setkání s černým partyzánem. Rozhovor Ondřeje Sláčálka s Janem Tesařem, Nový prostor č. 442. Dostupné z: <https://novyprostor.cz/clanky/422/setkani-s-cernym-partyzanem> (kráceno)*

Jan Tesař byl významný český historik, který se ve své práci věnoval mimo jiné historii českého odbojového hnutí. Se členy odbojových skupin, které z principu svoji práce v ilegalitě po sobě nezanechaly příliš klasických historických pramenů písemné povahy, nahrával rozhovory již v době, kdy historikové tuto metodu výzkumu začali teprve objevovat.

OS: Mluvil jste se stovkami partyzánů, v čem byl mimořádný Josef Serinek?

JT: Utekł z „cikánského tábora“, který provozovaly protektorátní úřady. V Birkenau mu pak nacisti zabili pět dětí i ženu. Jeho černá tvář ho okamžitě identifikovala – že má být stíhán a potažmo dopraven do Birkenau. Ale zároveň, ocituju faráře Říčana z Veselí: „Jeho černá tvář dodávala mu důvěryhodnosti.“ Věděli, že tohle je jistě uprchlík.

OS: Že to nemůže být provokatér?

JT: Ano. A za tím je naprosto jiný poměr těchto lidí k nacismu, ale vůbec k celému světu. Serinek popisuje, jak ho všude štváli, když někdo viděl cikána, celá vesnice se shromáždila a hnala ho... A potom přijde na Vysočinu a je v úplně jiném světě. Setká se s dětmi, přinesou mu chleba, ale hned mu i stavějí chatrč. On utíká, potká místní, a ti mu říkají: „Ale prosím vás, co utíkáte, copak vám by tu někdo ublížil?“ Já jsem ty lidi poznal a je to můj nejsilnější zážitek z pátrání po památkách odboje. Byli chudí, ale vzdělaní a hlavně přirozeně důstojní a šlechtetní. Jako kolonisti tam do hlubokých lesů přišli až na konci 17. století. Kolonizace byla vždy příležitostí k záchraně pro perzekvované, v tomto případě pro poslední východočeské, případně trebičské husity. Serinek tento svět skvěle zachycuje.

OS: Jak na vás působil Serinek jako člověk?

JT: Byl poloslepý, nahluchlý a ke všemu ještě kulhal: to jsou hned tři neblahé nevýhody pro štvance, které může vyvážit jen zcela mimořádná přirozená inteligence a schopnost rychle se zorientovat. Člověka ale nedefinuje jeho IQ, a tak odpovídám: byl šlechtetný a spravedlivý. Uměl si získávat respekt, lidé mu důvěřovali. Byl to člověk moudrý a vnitřně bohatý.

OS: Co ho zklamalo?

JT: Cítil, že i v poválečné době ho společnost ponechá na okraji, kde byl vždycky a kde musí zůstat. Bylo pod jeho důstojnost říci, že je odstrkáván jako Rom. Ale vždycky dal najevo, že své marginalizování považuje za slabost většiny a nikoli svou.

D) *SERINEK, Josef, TESAŘ, Jan a ONDRA, Josef. Česká cikánská rapsodie. První vydání. Praha: Triáda, 2016, díl 1. Obsáhlá knižní publikace komplexně komentovaného svědectví partyzána J. Serinka, které v letech 1963–1964 zaznamenal historik Jan Tesař. (kráceno)*

Vzpomínky J. Serinka na věznění v koncentračním táboře v Letech u Písku, podzim 1942

Chodili jsme na práci, lámali jsme granit na stavbu dálnice, všechno ručně. Člověk nemá nikdy takovou sílu jako ve strachu, nikdo, kdo tam nebyl, si nedovede představit, jaké balvany zdvihali hladoví lidé. Nevím už, kolik hodin denně jsme dělali. Když jsme šli na práci, nikdy nebylo jisté, zdali se všichni vrátíme, za den třeba tři zastřelili nebo utloukli. Když se střílelo, jak jsi se zastavil v práci, hned tam přímo na tě kamenech tě srazili a zmlátili. Lidi ne že by měli strach – bylo jich tři čtvrtiny, kteří by byli četníky srazili a zmlátili. Ale měli úctu k uniformě a báli se o své ženy a děti, věděli, ty, že tam nemohou nechat. Jednou večer jsem se dostal za manželkou, měla na čele bouli jako slepičí vejce, podlitou krví. Říkala, že prý se uhodilo o futro. Potom jsem s ní mluvil, že bych chtěl jít na práci mimo tábor. Manželka plakala, co s ní bude, a já ji utěšoval, že vždycky v neděli přijdu a aspoň seženu jídlo. Podle řádu ten, kdo byl ženatý, mohl chodit v neděli promluvit s rodinou, a přitom se dalo ve vesnici mimo tábor získat jídlo. Tak se s tím manželka smířila. Později švagr Jarek přinesl zprávu, jak přišla manželka k té bouli: Děti, které tam nesměly být na baráku s matkami, šly z venku do tábora. Naší holce bylo šest let, máma měla pootevřené dveře, aby ji viděla, holka skočila k ní do dveří a schovala se jí pod sukně. Když vychovatelka viděla, že holka schází, hledali ji, našli a jeden ten lump četník za to manželku mlátil pendrekem po hlavě. Kdybych to byl věděl, byl bych na něj skočil, ať by mě pak byli třeba utloukli.

Skupina VI: Premonstráti z kláštera v Nové Říši

Zdroje:

A) Jan Stoklasa – Petr Polehla: Klášter premonstrátů v Nové Říši a jeho význam pro region v období 1918–1938. Červený Kostelec 2016, s. 69–80 (upraveno)

Klášteří velkostatek v Nové Říši byl v místě svého působení hlavním zaměstnavatelem. V Nové Říši a okolních obcích nefungoval jiný významný hospodářský subjekt, který by obyvatelům zaručoval obživu. V době velké hospodářské krize premonstráti sice snížili mzdy o 10 %, ale zaměstnance nepropouštěli. Ke stálým mzdám musíme připočíst tzv. proměnlivé mzdy za nepravidelné práce, sázení stromků, čištění a pletení lesních školek, výroba dříví v lese, pomocné práce v lihovaru, práce na sýpce, ledování pro pivovar, pomoc při výrobě cihel. Kromě toho dostávali dělníci i nádeníci jednou za rok ošacovací příspěvek. Kromě peněžních mezd vyplácel velkostatek část mzdy naturálně: např. naturální byt nebo odpovídající finanční náhrada za vlastní bydlení, ročně 12 q obilí a max. 15 m³ dřeva na topení; deputátní obilí bylo pomleto ve mlýně a spolu se dřevem dovezeno deputátníkovi; ročně 16 q brambor nebo pole na jejich pěstování; denně litr mléka; mohl chovat jedno vlastní prase a osm slepic. (...) Vojtěch Vejmelka, hajný klášterního velkostatku, padl za 1. světové války. Správa kláštera uzavřela s vdovou Františkou novou smlouvu, v níž je také milodar pro vdovu a její rodinu, mj. dřevo na topení, brambory, mohla si držet vlastní krávu a dostávala pro ni krmení. Syn Antonín byl v roce 1934 přijat na velkostatek do učení jak kovářský učeň, dostával obědy a 50 % nemocenského pojištění. (...) Řeholníci od svých zaměstnanců důsledně vyžadovali pečlivé a zodpovědné plnění svěřených povinností. V pracovní smlouvě

byla podmínka, že zaměstnanec „musí žít střídme a mravně“ a musí dodržovat křesťanské povinnosti – zejména chodit na mši svatou v neděli a o svátcích. Pokud chtěl úředník chovat doma drůbež a dobytek, mohl jen tolik, kolik mu bylo povoleno vedením velkostatku. (...). Kněží na farníky působili také prostřednictvím vlastního farního časopisu „Farní věstník“. V roce 1934 odebíralo tento časopis v Nové Říši a okolních 14 obcích celkem 765 čtenářů. Najdeme zde i články, ve kterých byla Církev československá (husitská) označena jako sekta a hovořilo se zde o Husově učení jako o bludech vedoucích k anarchii.

B) Mylný názor na půst. Farní věstník. Úřední měsíčník premonstrátských far, Nová Říše, únor 1933, s. 6 (upraveno)

V našem kraji jest velmi rozšířený mylný názor na půst. (...) v našich rodinách se velmi často jí maso v pátek. Známe rodiny, které mají ve středu a v sobotu postní jídla, ale v pátek mají maso. A při tom si myslí, že jsou dobrými katolíky. Katolík musí jasně a přesně vědět, že v pátek nemůže jísti maso mimo ty případy, kterou jsou v postním řádě uvedené, jako když je na cestách, když je odkázán na to, co se mu předloží k jídlu a nemůže si poručiti, když by byl nemocen a měl masitou stravu doporučenu od lékaře. Dnes však je všemi lékaři dokázáno, že jíme mnoho masa, a proto se radí ke kuchyni vegetariánské. Katolík však nemůže přihlížeti k tomu, že jísti maso není příliš zdravé, on pro svůj půst v pátek musí míti hluboké náboženské důvody a ty zde jsou. Církev byla k tomu vedena pro velkou lásku a vděčnost k Ježíši Kristu, který za nás na Velký pátek trpěl na kříži, aby nás vykoupil a spasil. Za tuto nesmírnou jeho lásku máme mu ukázati vděčnost a lásku tím, že se zdržíme masitých pokrmů. Jestliže v srdci katolíka není tolik lásky k trpícímu Spasiteli, aby si odepřel maso v pátek, pak to jeho náboženství je jen v matrice, ale není v duši a v srdci. Každý, kdo takového katolíka vidí v pátek maso jísti, musí si říci, že to katolík žádný není, nebo si neváží díla vykupitelského a bolesti Spasitelovy na kříži mu ničím nejsou. Důvody, aby se maso nezkazilo, nejsou u katolíka žádnou výmluvou, každá hospodyně si má vše tak zařídit, aby tak nerozumně se nemusela vymlouvat.

C) Duchovní cvičení. Farní věstník. Úřední měsíčník premonstrátských far, Nová Říše, říjen 1934, s. 37 (upraveno)

Přihlásiti se na duchovní cvičení se musí každý v klášteře buď ústně, nebo písemně a sice do 20. října. Těmito exerciciemi klášter provádí to, co jeho předkové konali po roce 1641, kdy celé naše okolí bylo protestantské a českobratrské a oni svou činností získali ho Kristu zpět (tedy ke katolictví). Tak nyní naši lhotejnost náboženskou a nevědomost odstraniti hodlá klášter právě těmito duchovními cvičeními, aby náš celý kraj zazářil hlubokým náboženským životem a všem nám přinesl tu radost a pokoj do srdce, který jen Kristus Pán dáti může a slibuje. Komu je duše drahá, ten se jistě dostaví na tato ohlášená duchovní cvičení.

D) Bohumil Vít Tajovský – Aleš Palán – Jan Paulas: Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera. Praha 2001, s. 145–155.

Měla nacistická okupace nějaký dopad na chod premonstrátského kláštera v Želivi?

Měli jsme vlastní hospodářství, a proto jsme na tom byli i za války dost dobře. (...) Po materiální stránce jsme tedy nouzi netrpěli, ale jako klášter jsme měli jiná omezení. Za protektorátu jsme například nesměli přijímat nové členy, protože Němci neměli zájem na další činnosti řádů – stejně jako později komunisté. (...) Při poslechu zahraničního vysílání jsme zase museli všechno nejdříve důkladně zamknout, aby nás nikdo nemohl překvapit. Strašil nás příklad premonstrátů z Nové Říše, kteří přijali jednoho novice, ten od nich po čase odešel a udal je, že poslouchají cizí rozhlas. Za poslech zakázané stanice hrozilo za války vězení nebo i smrt.

E) Jan Chvatík: František Kříž – tragická postava v tragické době. In: Osm století. Nová Říše 2012, s. 109. (upraveno)

Převratné a tragické 20. století v relativně krátké době zasadilo kanonii v Nové Říši prostřednictvím obou totalitních a ateistických režimů dvě těžké rány. Životní příběh Františka Kříže je tragicky spojen s onou první ranou, která postihla novoříšskou kanonii v pohnuté době nacistické okupace. Přestože jeho pobyt v klášteře trval pouze necelý půlrok, je dodnes nesmazatelně zapsán do klášterní historie, neboť právě jeho udání a aktivity zaměřené proti členům kanonie rozhodující měrou přispěly k osudnému zásahu nacistických bezpečnostních složek v květnu roku 1942. Jak je obecně známo, došlo při této akci k zatčení a odvezení jedenácti přítomných premonstrátů nejprve na gestapo do Jihlavy a krátce poté do hlavní věznice brněnského gestapa v Kounicových kolejích v Brně, odkud byli asi po půlročním vyšetřování všichni, mimo tří propuštěných noviců, odtransportováni do koncentračního tábora Osvětim, kde pět z nich v krátké době zahynulo.

Zdroje II: Zaslouží si pomník?

Pro všechny skupiny

A) Základní znalosti o pomnících ve veřejném prostoru najdete v úvodní část pořadu *PODTRŽENO Jiřím Pokorným: Pomníky* (do 8. minuty): <https://shorturl.at/ktY36>

B) 19. a 20. století byly zlatou érou figurativních pomníků, tedy pomníků s realisticky ztvárněnou postavou konkrétní osobnosti. Jak vypadá tradičně pojatý pomník spisovatele můžete například vidět v případě Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Brodě: <https://shorturl.at/dsDFV>

C) Pomníky mívají doprovodný nápis. Může být inspirativní, jak se s kontroverzní osobností ministra školství Zdeňka Nejedlého vyrovnali v Litomyšli: <https://shorturl.at/sEFKZ>

D) Věděli jste, že Vysočina má svůj pomník? Nebo to je spíš “zapomník”, o kterém tuší jen málokdo? Historii a podobu *Matky Vysočiny* naleznete zde: <https://shorturl.at/kyQS0>

E) Pomníky nemusí být jen figurativní a mohou být různě aktualizovány jako například pomník protinacistické odbojáčky Marie Kudeříkové v Brně v roce 2021 <https://shorturl.at/apDW4>

Navíc pro skupinu Premonstráti z Nové Říše

F) V Nové Říši byl po roce 1989 postaven pomník se jmény nacisty zabitých premonstrátů, <https://www.drobnepamatky.cz/node/9497>. Na základě prostudovaných zdrojů navrhnete jeho doplnění či přestavění, druhou variantou je výstavba pomníku nového, který by zohledňoval delší a složitější historii kláštera.